
LUDOST KRIŽA
Teologija mučeništva

Nikola Dogan, Đakovo

UDK: 235.3 (091)
232.36
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 7/2006.

Sažetak

U raspravi o teologiji mučeništva rad polazi od Isusa Raspetoga, prauzora mučeništva, u čijoj se smrti očituje sva ludost križa, patnje i umiranja. Mučenik se svojom žrtvom suobličuje Bogu na križu. Kršćanski mučenik uvijek je nasljedovatelj Isusa Krista. I zato mučenik u smrti očituje vrijednosnu ljestvicu života. Isusovo svjedočenje na križu eshatološki je događaj koji ima kritički stav prema životu i vrijednostima. Isus iz ljubavi umire za životne vrijednosti, njegov je život proegzistentan. Mučenici su vrijednost i suvremenoga, modernoga svijeta, jer oni sebe nalaze u vrijednosti zajedništva s Bogom i u Bogu, dok je suvremeni svijet u sebi prazan. U svijetu novih vrijednosti mučenik svijetli svojim identitetom u Bogu i s Bogom. Posebna oznaka kršćanskoga mučenika jest istina da je on ljubitelj života, a ne smrti.

Zaključak: Kršćanin se u mučeništvu suobličuje Kristu i to je izazov suvremenom svijetu beznađa, izgubljenog identiteta, općeg agnosticizma i relativizma. Tako su ludost križa i kršćaninova mučenička smrt Božje svjetlo za svijet.

Ključne riječi: Mučeništvo, svjedočenje, svjedok vjere, suobličavanje Kristu, vrijednosti, istina, identitet.

Uvod

Povijest kršćanstva snažno je obilježena mučeništvom i svjedočkim životom, posebice u vremenima teških i strašnih progona rane Crkve. "U Prarcvki (I-III. st.) mučeništvo je glavni oblik svjedočenja kršćanske vjere u doba progona, a mučenik je glavni kršćanski uzor. Ignacije Antiohijski (II. st.) dao je teološko obrazloženje mučeništva, a Polikarpovo mučeništvo (155.) prvi je izvještaj ranokršćanskog

mučeništva”.¹ U povijesti Kristove Crkve svjedočenje se, kako pojedinaca, tako i skupinâ kršćana, očitovalo na različite načine. Ipak, od svih načina i formi mučeništvo je najuzvišeniji oblik svjedočenja. “Svjedok je netko koji nešto čini, odlučno i svjesno nešto izvršuje, ‘svjedoči’. I svjedoči za nekoga, u prilog nekome. ‘Svjedok’ i ‘svjedočenje’ po svojoj su naravi aktivne riječi i uključuju jedan osobni odnos prema drugoj osobi ili osobama. ‘Mučenik’ je čovjek koji nešto trpi, podnosi, koga muče i mrcvare”.² Mučenik odabire smrt kao najuzvišeniji čin svoje vjere, jer je to naučio od svoga Učitelja Isusa Krista. Izvorno riječ *martyrium* označava svjedočenje u vjeri i za vjeru! Stoga je potrebno dati dublje i šire teološko tumačenje mučeništva i svjedočenja u povijesti Crkve Kristove.

1. Isus Raspeti - prauzor mučenika

Gledamo li mučeništvo u dubini njegova značenja, otkrit ćemo razloge za tu žrtvu, žrtvu u kojoj nešto postoji što je važnije i od samog života. Kršćanin vjeruje u jednoga i jedinoga Boga koji je ljubav: “Bog je ljubav i tko ostaje u ljubavi u Bogu ostaje, i Bog u njemu” (1 Iv 4,16). Temelj kršćanskoga vjerovanja duboka je simbioza života, neizmjereno zajedništvo Boga i čovjeka te čovjeka s čovjekom. A objavitelj takvoga Boga je Isus Krist, Božja slika, Božji Sin, koji je Očev ‘vjeran svjedok’, Očev objavitelj i Očeva utjelovljena Božja ljubav u povijesti. Kršćanin vjeruje u Trojstvenoga Boga koji je u sebi živo sebedarje i žrtvovanje Oca za Sina i Sina za Oca u ljubavi Duha Svetoga. “Bog je trojedin znači da je Bog *Communio*, u kojemu tri Božanske osobe, u naizmjeničnoj trojstvenoj ljubavi, ostvaruju božanski život kao obostrano samodarivanje.”³ Trojstveno i teološki još konkretnije: “Kršćanski Bog je *Communio*, on svoj bitak ostvaruje u dijalogu ljubavi triju osoba.”⁴ Tri osobe u Bogu u trajnom su svjedočkom suodnosu, koji je po svojoj naravi izvor svakoga drugog svjedočkog života. “Svjedočenje u kršćanskoj teologiji

¹ Mučeništvo, u: Opći religijski leksikon, A-Ž, Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, Zagreb, 2002., str. 608.

² T. J. Šagi-Bunić, Vrijeme suodgovornosti, Knjiga prva, KS, Zagreb, 1981., str. 542.

³ G. Greshake, *Der dreieine Gott. Eine trinitarische Theologie*, Herder, Freiburg im Breisgau, 1997., str. 179.

⁴ G. Greshake, *Der dreieine Gott*, str. 182.

jest čin kojim se potvrđuje istina o Bogu. Isus Krist je Očev svjedok; njegovo svjedočanstvo poistovjećuje se sa svjedočanstvom Oca koji ga je poslao (Iv 5,32).⁵

Vrhunac Isusova svjedočkog života njegova su patnja, smrt na križu i uskrsnuće od mrtvih. Po mučeničkoj smrti Isus Krist se očituje i svjedoči da je Prvijenac između živih i mrtvih koji na najuzvišeniji način svjedoči o Bogu Ocu. "Ako pšenično zrno, pavši na zemlju, ne umre, ostaje samo; ako li umre, donosi obilat rod (Iv 12,24). 'Pšenično zrno palo na zemlju' prije svega je sam Krist, koji je umro na Kalvariji i koji je potom pokopan u zemlji da bi svima dao život."⁶ Zato se smije reći da je Isusova smrt bitna sastavnica Božjega samoočitovanja u povijesti.⁷ Isusova patnja, smrt i uskrsnuće Božja su 'martyria', Božja svjedočenja, a njegova smrt na križu po naravi same drame Božje očitovanje je ljubavi kako u Bogu samome, tako i u ljubavi prema čovjeku. "Tako je Raspeti posebnost kršćanske teologije, i to kako u smislu njezinoga identiteta tako i u smislu njezine važnosti"⁸ Kršćanin u Raspetome nalazi svoj identitet, svoj put u pravi i vječni život. Isus Krist je dao svoj život i žrtvovao ga za život svijeta, za život svih ljudi i svakoga čovjeka. Na prvome mjestu nisu njegova patnja i njegova smrt, nego život koji iz toga izvire. Tako je on svojim životom pokazivao i posvjedočio ono što je i naučavao. A to se još jasnije očituje u riječima o dobrom Pastiru i njegovoj ljubavi prema stadi (usp. Iv 10,11.17-18). U tim se riječima očituje najdublji smisao i poruka Božje ljubavi: Bog umire da bi čovjek živio!

Radi se o prvoj i najvažnijoj kvaliteti ljudske naravi, radi se o životu! Kao vizija budućega mučenika, tu se ostvaruje veliko Izajino proroštvo o Sluzi Jahvinom. U njemu se najbolje vidi kako je Isusova žrtva, žrtva koja rađa novi život: "Tko da povjeruje u ono što nam je objavljeno, kome se otkri ruka Jahvina? Izrastao je pred njim poput izdanka, poput korijena iz zemlje sasušene. Ne bijaše na njem ljepote ni sjaja da bismo se u nj zagledali, ni ljupkosti da bi nam se svidio. Prezren bješe, odbačen od ljudi, čovjek boli, vičan patnjama, od kog svatko lice otklanja, prezren bješe, odvrnut. A on je naše bolesti

⁵ Svjedočenje, u: Opći religijski leksikon, str. 919.

⁶ Ivan Pavao II., "Bit ćete mi svjedoci!", KS, Zagreb, 1998., str. 14.

⁷ Usp. K. Rahner, Der Tod Jesu als Tod Gottes, u: Sacramentum Mundi. Theologisches Lexikon für die Praxis, 2, 1968., str. 952 ss. Vidi k tomu: K. Rahner, Zur Theologie der Menschwerdung, u: Schriften zur Theologie, Band IV, Benziger Verlag, Einsiedeln, 1967., str. 137-155.

⁸ J. Moltmann, Zukunft der Schöpfung. Gesammelte Aufsätze, Kaiser, München, 1977., str. 69.

ponio, naše je boli na se uzeo, dok smo mi držali da ga Bog nije i ponižava" (Iz 53,1-4). U Kristovoj se smrti očituje Božja volja da svaki čovjek dostigne svoj cilj, da prisprije do života u Bogu. "Po ovom smo upoznali Ljubav: on je za nas položio svoj život. I mi smo dužni živote položiti za braću" (1 Iv 3,16). Tu za svakoga kršćanina započinje izazov na život za druge, na mučeništvo, jer radi se o životnim vrijednostima koje su za svakoga čovjeka duhovno uporište na kojemu gradi i oslanja svoj život. "Valja svjedočiti i propovijedati vrijednosti koje životu daju radosni i pravi smisao, zasićujući ljudsko srce i ispunjavajući ga nadom s obzora baštine što ju je Bog pripremio svojoj djeci."⁹ Specifična odrednica svjedočenja, mučeništva kršćaninova života jest okrenutost slobodi kao najuzvišenijem činu njegove ljudskosti: "Mučeništvo nije nekakva intelektualna spekulacija, ono je konkretnost života, štoviše, vrhunac jedne ljudske egzistencije, jer očituje puninu čovjekove slobode pred smrću."¹⁰ I zato je Isus Krist prauzor svih mučenika i svjedoka u povijesti Crkve.

2. Mučeništvo – suočavanje Isusu Kristu

Kršćaninovo mučeništvo ili vjernikov svjedočki život stvara Crkvu, iznutra je duhovno izgrađuje i vodi prema eshatonu, prema nebeskoj budućnosti. Mučeništvo, shvaćeno kao svjedočki život, dar je Božji Crkvi! "Zato mučeništvo, po kojemu učenik postaje sličan Učitelju koji je slobodno primio smrt za spas svijeta i s njim se izjednačuje u prolijevanju krvi, Crkva smatra kao osobit dar i najveći dokaz ljubavi. Iako se to daje malobrojnim, ipak treba da svi budu pripravnici priznati Krista pred ljudima i slijediti ga na putu križa za vrijeme progona, bez kojih Crkva nije nikada" (LG 42). Kršćanin svjedok, mučenik, trajno svjedoči vlastitu dosljednost, koherentnost između onoga u što vjeruje i vrijednosnoga sadržaja vlastitoga života. Svjedok je uvijek dosljedan sam sebi i svome vjerskom uvjerenju. U tome se, upravo, i sastoji njegova dosljednost, njegova koherentnost života. Slijedom toga mučenik je u stalnom i trajnom sukobu sa svijetom u kojemu živi! On je u kontrastu sa svim onim vrijednostima koje nisu prave i ispravne. "Za čovjekov život vrijednosti su nužne, jer se čovjek tek u njihovu okruženju i njihovoj ponudi ostvaruje

⁹ Ivan Pavao II., "Bit ćete mi svjedoci", str. 38.

¹⁰ R. Fisichella, Martirio, u: R. Latourelle /R. Fisichella, Dizionario di Teologia Fondamentale, Cittadella editrice, Assisi, 1990., str. 669-682., ovdje str. 681.

kao zrela osoba.”¹¹ Svjedočka ljestvica vrijednosti suprotstavlja se ustaljenom i uigranom životu mnogih, kako kršćana, tako i svih ostalih ljudi.

Mučenik mora biti u konfliktu s postojećim vrednotama svijeta u kojemu živi, jer on ostvaruje jednu sasvim novu, Božju, ljestvicu vrednota. “Isus je prihvatio sustav vrednota u neposrednom sukobu s onim rimskim. Blaženi su siromašni, a ne moćni; mir se rađa u srcu, a ne silom mača; bogatstvo i blagostanje nisu znakovi Božje naklonosti. Treba zavladatai Božje, a ne rimsko kraljevstvo.”¹² Mučenik ne mrzi svijet niti njegove vrijednosti, on samo očituje i navješćuje nove i prave vrijednosti koje su ostvarive jedino u Bogu i u zajedništvu s njime. “Tko bi umirao s mržnjom na svoje i Kristove neprijatelje, taj ne bi svjedočio za Krista pravoga i živoga, za Krista uskrsnulog Spasitelja, nego za neku ideju Krista-strančara i borca za neke parcijalne zemaljske ciljeve.”¹³ Isto je tako neshvatljivo da bi se mučenik oružjem, poput fanatika, suprotstavljao svojim mučiteljima. Mučeništvo tada gubi svoj identitet te je samome sebi negacija. Ako se netko oružjem suprotstavlja, ne može biti mučenik, jer mučenik stoji u neposrednoj suprotnosti prema fanatiku: fanatik ide u smrt iz mržnje i iz prosvjeda. Mučenik je uvijek mučenik iz ljubavi i s ljubavlju. On u svojem mučeništvu propovijeda nov svijet, Božji svijet u kojemu vladaju i nova, Božja, pravila života.

“Na taj se način definicija mučeništva usredotočuje prije svega na razloge onoga koji umire, a ne na razloge isključivo onoga koji ubija.”¹⁴ Mučenik postaje ogledalo svoga Učitelja i Mučenika, Isusa Krista Raspetoga. U Kristu je objavljeno ono što je najbožanskije u čovjeku, ali i ono što je najljudskije u Bogu. Zato je mučenik zrcalo Isusa Krista. “Ono što se pokazalo i što se u Isusu očitovalo, mora se pokazati i očitovati i u njegovim sljedbenicima: potpuna otvorenost prema Bogu i prema drugima, neograničena i bezgranična ljubav, kritički duh pred važećim društvenim i religioznim stanjem koje jednostavno ne utjelovljuje Božju volju, skrb za stvaralačku fantaziju

¹¹ N. Dogan, *Vrijednosti u suvremenoj Europi*, u: S. Baloban /G. Črpić (ur.), *Hrvatska na putu europskih integracija*. Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, KS, Zagreb, 2004., str. 49-83, ovdje str. 53.

¹² S. Freyne, *Gesù il martire*, u: *Concilium. Rivista internazionale di teologia*, Brescia, 1/2003., str. 65-77, ovdje str. 74.

¹³ T. J. Šagi-Bunić, *Vrijeme suodgovornosti*, str. 545-546.

¹⁴ J. I. G. Faus, *Il martire come testimone dell'amore, morto in odio all'amore*, u: *Concilium. Rivista internazionale di teologia*, Brescia, 1/2003., str. 78-88, ovdje str. 83.

koja u ime ljubavi i slobode djece Božje stavlja u pitanje kulturalne strukture, kao što je čovjekovo prvenstvo, osobe nad stvarima koje posjeduje i koje su tu za njega".¹⁵ Upravo se na tome području očituje originalnost i neponovljivost mučenikove svjedočke naravi i biti, koja, sa svoje strane, upućuje na jednu novu stvarnost koja je za čovjeka od životne važnosti. "Jer Sin Čovječji nije došao da bude služen, nego da služi i život svoj daje kao otkupninu za mnoge" (Mk 10,45). U svjetlu ove evanđeoske tvrdnje mučenik se poistovjećuje sa Sinom Čovječjim. "Sav je Isusov život sebe-darje, biti-za-druge, egzistencijalni pokušaj i egzistencijalno zauzimanje da se sve suprotnosti izravnavaju. Budući da je Isus živio čovjekovu izvornost, onako kako ga je Bog na svoju sliku stvorio, i budući da je na tome sudio i tako se izjašnjavao, ukazao je na život izvanredne autentičnosti i originalnosti."¹⁶

Bit Isusove objave u povijesti jest njegova proegzistentnost, njegov život za druge. "Dakle, bit ljubavi se sastoji u žrtvovanju za drugoga, i stoga je darivanje života za prijatelje najveći zamislivi oblik ljubavi. U Isusovoj smrti na križu biva nedvosmisleno jasno da se u njegovu životu na radikalnan način ostvaruje načelo 'biti za druge'.¹⁷ I na toj je istini utemeljena i mučenikova svjedočka uloga: dati svoj život za istinu Božju, za istinu čovjeka i o čovjeku, utjeloviti čitavoga sebe u mučenika Isusa Krista i njemu se potpuno suobličiti. Kristova spasonosna smrt 'kristocentrična' je i za mučenikovu svjedočku muku Kristov život je arhetipska ljubav i norma svakoga oblika mučeništva. To je religiozno-egzistencijalna dimenzija mučeništva. "Spasonosna smrt Isusa iz Nazareta utemeljuje normativno načelo u prepoznavanju kršćanskoga mučeništva".¹⁸ Zato sv. Pavao može i izreći istinu: "Uvijek umiranje Isusovo u tijelu pronosimo da se i život u tijelu našem očituje. Doista, mi se živi uvijek na smrt predajemo poradi Isusa da se i život Isusov očituje u našem smrtnom tijelu" (2 Kor 4, 10-11). Na djelu je duboko suobličavanje Krista mučeniku i mučenika Kristu! U tim okvirima razmišljanja očito je potreban Božji zahvat, zahvat koji omogućuje puninu identiteta, shvaćenu kao sklad, kao sintezu i, konačno, kao puninu čovjekova života u zajedništvu s Bogom.

¹⁵ L. Boff, *Jesus Christus, der Befreier*, Herder, Freiburg im Breisgau, 1986., str. 74.

¹⁶ L. Boff, *Jesus Christus, der Befreier*, str. 87.

¹⁷ M. Vugdelija, *Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva*, Franjevačka visoka bogoslovija – Makarska, Zagreb, 1993., str. 156.

¹⁸ R. Fisichella, *Martirio*, str. 670.

U raspetome Bogu očituje se 'imago Christi' kao Božja i ljudska patnja, a u uskrsnome Kristu očituje se 'imago Dei' i 'imago hominis' kao slika spašenoga svijeta. Zato je za novoga čovjeka, čiji lik izranja iz Isusova križa, smrti i njegova uskrsnuća, važno suobličavati se uskrsnome Kristu, trajno postajati 'imago Christi': "Jer koje predvidje, te i predodredi da budu suobličeni slici Sina njegova te da on bude prvorođenac među mnogom braćom" (Rim 8,29). Suobličavanje Kristu za kršćanina je pravi put spasa i spasenja i bez tog procesa sâm čovjek nije u stanju ništa spasonosno učiniti za sebe i svoj identitet. Puninu svojega suobličavanja s Kristom kršćanin može postići tek u punini Kristova uskrsnuća, koje ga uvodi u spašeni život. A spašeni život označava i Božji počinak, označava sedmi dan, šabat. Tada je čovjek konačno ostvaren i spašen, jer je postao 'kao Bog', ali ne svojim silama, nego Božjim zahvatom. Čovjek će sudjelovati u Božjim mogućnostima stvaranja i Boga će prepoznati kakav jest. "Stvaranje se može shvatiti kao očitovanje Božjih djela, ali tek je sabat Božja samoobjava."¹⁹

3. Isusov križ – svjedočanstvo ljubavi Božje

U konačnici, Bog je tajna najdubljih odnosa u ljubavi u njemu samome. Ali ljubav se mora saopćiti, ona je darovana stvarnost, koja, ukoliko se ne daruje, sebe gubi. Kroz sebedarje ljubav stvara, oblikuje i obnavlja život. Možemo reći kako je u početku svega, kao pralik stvarnosti, Božje zajedništvo u ljubavi, a ne samoća osoba; iskonsko trojstveno zajedništvo u Bogu koje po sebi teži punini i koje obuhvaća čovjeka i čitavo stvorenje.²⁰ To je zajedništvo i pralik ljudskoga identiteta za kojim čezne svako ljudsko biće. A u središtu samoga trojstvenoga Boga koji je ljubav, kao zalag čovjekova identiteta, Isusova je patnja, njegova smrt i uskrsnuće od mrtvih. U teologiji se Isusova smrt najčešće tumači kao otkupnina za ljudski grijeh i ljudsku grješnost. Čovjek griješi i time ponižava Boga Stvoritelja, ali čovjek istodobno grijehom ponižava i samoga sebe, jer se grijehom okreće od Boga i klanja idolu. Međutim, u biblijskim razmišljanjima susrećemo dublje tumačenje Isusova križa, koje drži da je Isusovo poslanje u tome "da se provede punina

¹⁹ J. Moltmann, *Gott in der Schöpfung. Ökologische Schöpfungslehre*, Chr. Kaiser Verlag, München, 1985., str. 283.

²⁰ Usp. L. Boff, *Kleine Trinitätslehre*, Patmos, Düsseldorf, 1990.

vremena: uglaviti u Kristu sve – na nebesima i na zemlji” (Ef 1,10). Drugim riječima, Utjelovljenje nije samo zato da bi se izvorni red, sklad i sinteza vratili u prvobitno stanje, nego je križ Isusov, kao simbol otkupiteljskoga djela, nutarnje događanje u samome Bogu koje povijest vodi prema budućnosti punine, prema eshatonu. Ono što je u Kristu ostvareno, to je ‘već’ sada eshaton, međutim, ono što slijedi kao konačni i završni čin Božjega spasenjskoga čina, to ‘još nije’ ostvareno.

Isusov križ, patnja, njegova smrt i uskrsnuće čin su Božje ljubavi koja otvara mogućnost da čovjek postigne puninu života, koju bez Isusova križa čovjek nije u stanju postići. “Zato je raspeti pravednik zrcalo u kojem čovjek bez uljepšavanja vidi sebe sama. Ali križ nam ne očituje samo čovjeka nego i Boga. Bog je takav da se s čovjekom poistovjećuje do ovog ponora i da sudi, ali i spasava. Kroz ponor ljudskih promašaja i zloće otkriva se i bezdan Božje ljubavi, neizmjerljivo dublji. Tako je križ uistinu središte objave, objave koja nam ne otkriva neke dosad nepoznate misli nego nas same, očitujući nas pred Bogom i Boga u našoj sredini.”²¹ Čitava se povijest Božjega identiteta može tumačiti protološki i eshatološki. U protološkom smislu identitet znači čovjekov povratak nakon istočnoga grijeha u prvotno stanje prije grijeha, jer je čovjek u tome stanju bio u stanju savršenstva, bio je ‘in statu integritatis’. Međutim, da bi se shvatilo što je time rečeno, valja ispravno tumačiti protološko događanje povijesti. “Što je tada povijest? Ona je progon iz raja i put u tuđinu. Što je spas? To je povratak u raj i put natrag u vječnu domovinu.”²² U povijesti kršćanske teologije iz takvoga stava razvila se misao kako je čovjekov grijeh, zapravo, uzrok Božjega utjelovljenja, koji čovjeka spašava od grješnosti i vraća mu iskonski identitet, pravdu i stanje raja. “Ako Krist nije ništa drugo nego negacija negativnog, onda s njim obzirom na prvobitno stvaranje na svijet nije došlo ništa nova.”²³ Prema mišljenju nekih suvremenih teologa, protološko razmišljanje više je grčko filozofiranje negoli biblijski utemeljen i ispravan govor o Bogu i kršćaninovu identitetu na Isusovu križu.

Nasuprot takvome mišljenju stoji eshatološko shvaćanje kršćaninova identiteta. Prvo što se eshatološki tvrdi, jest mišljenje

²¹ J. Ratzinger, Uvod u kršćanstvo. Predavanja o apostolskom vjerovanju, KS, Zagreb, 2002., str. 268.

²² J. Moltmann, Umkehr zur Zukunft, Chr. Kaiser Verlag, München, 1970., str. 114.

²³ J. Moltmann, Raspeti Bog. Kristov križ kao temelj i kritika kršćanske teologije, Ex libris, Rijeka, 2005., str. 301.

kako čovjek dosad nije nikada bio u stanju savršenoga života, nego ga stanje savršenoga identiteta očekuje tek u budućnosti. Čitav Isusov život, njegovo djelo, smrt i uskrsnuće usmjereni su budućnosti, a ne prošlosti, jer, prema Moltmannu, raj ili zlatno doba prije povijesti nije ni postojalo. A eshatološka dimenzija kršćanstva, kao potpuno novo viđenje kršćaninova identiteta, zaživjela je u teološkome govoru tek u novije vrijeme. Dakle, po tom nauku identitet nije povratak u izgublenu domovinu, nego početak hoda prema pravoj i istinitoj domovini u nebu, koja za čitavo čovječanstvo tek predstoji. Iz tog razloga Kristova patnja, razapinjanje na križ i njegova smrt, zapravo, čovjekova egzistencija u povijesti, kojoj ljudska povijest ne može pružiti mogućnost izlaska iz 'začaranog kruga', kruga smrti i ograničenosti, nego tek Isusovo uskrsnuće. Biblijski gledano čovjeka se prepoznaje u raspetome Bogu, jer on samo u njemu otkriva svoj identitet, jer se on samo u 'božanskoj situaciji' jedino i stvarno shvaća.²⁴

Tako je Božje spasenje u Isusovu križu objava ljubavi koja nadilazi svaku ljudsku misao, predodžbu ili govor. "Posljednji cilj ljubavi bitno je više nego sve što se 'sada' od te ljubavi može ostvariti."²⁵ Što je onda spasenje u pravom kršćanskom smislu, što ono tvrdi, a što niječe i gdje se čovjek, zapravo, nalazi? U kršćanskome govoru punina života je djelo Božje ostvareno s čovjekom u svijetu i pripremljeno za budućnost, za nebo. Ono je oslobađanje čovjeka i svijeta od svake ograničenosti i njegovo otvaranje za budući, Božji život, život u punini bitka i Božjega stvaranja. Moramo, stoga, u govoru o čovjekovu spasenju upozoriti na važnu činjenicu koja je temelj sveg drugog govora, kako o Bogu tako i o čovjeku. Potreba za spasenjem postoji i prije čovjekove grješnosti i njegova grijeha, potreba za spasenjem sastavnica je čovjekove naravi i biti. Iako se kroz povijest govor o spasenju previše oslanjao na čovjekov grijeh i općenito na čovjekovu grješnost, spasenje kao čovjekova potreba može se uočiti i prije samoga grijeha. Tu je na prvome mjestu govor o Božjoj milosti, koju valja razlikovati od oprostjenja samo čovjekovih

²⁴ "Svoju čovječnost čovjek razvija uvijek u odnosu prema božanstvenosti svojega Boga. On svoj život iskušava u odnosu prema onom što mu se pojavljuje kao najviši bitak. On svoj život usmjeruje na najvišu vrijednost. On fundamentalno odlučuje o onome što ga se bezuvjetno tiče. Tako je ono božansko situacija u kojoj se čovjek iskušava, razvija i oblikuje. Teologija i antropologija nalaze se u odnosu uzajamnosti. Stoga i teologija 'raspetoga Boga' razvija njoj odgovarajuću antropologiju." J. Moltmann, *Raspeti Bog*, str. 308.

²⁵ L. Boros, *Der anwesende Gott. Wege zu einer existentiellen Begegnung*, Walter-Verlag, Olten und Freiburg i. B., 1964., str. 21.

grijeha. I u stanju savršenosti, u raju, čovjek još uvijek ne može sam ostvariti svrhu i cilj svojega života, zajedništvo Boga i čovjeka u punini darova Božjih. "Stvaran čovjek može postati blažen tek u Božjoj ljubavi".²⁶ U takvome susretu čovjek shvaća i saznaje tko je Bog i kakav je Bog, ali istodobno spoznaje i novu činjenicu da je susret s Bogom u ljubavi pralik svakoga drugoga susreta u čovjekovu životu. Takav susret je istodobno 'najveća sreća',²⁷ jer tek u ljubavi u Bogu čovjek otkriva sebe i onoga Drugoga, otkriva svoga Boga za kojim trajno i neizmerno teži, čezne i gladaže.²⁸

Božje je spasenje za čovjeka novost života koju sam nije u stanju ostvariti, ali za kojom trajno teži i gladaže. Jedino Bog sam u Kristu, u njegovoj ljudskoj patnji i smrti, u njegovu uskrsnuću čovjeku može pružiti pravu slobodu, smisao i sreću. Tek čovjek oslobođen od svoje ljudske skučenosti, svoje čovječnosti i preobražen u čovjeka na sliku Kristovu, ostvaruje pravi život, život sudioništva u Božanskoj životu. "Kristovo spasenje po takvu shvaćanju nije samo nadodano onome što je za čovjeka prirodno, nego čovjekova priroda postaje u potpunosti onakva kakvu je Bog zamislio samim tim što sudjeluje u životnim odnosima u samome Bogu."²⁹ Iz te spoznaje slijedi nov način ljudskoga života, života u Božjoj prisutnosti, 'vita coram Deo', a to je stvarnost civilizacije ljubavi. Civilizacija ljubavi nije ništa drugo nego kraljevstvo Božje već ostvareno na zemlji, među ljudima s kojima kršćanin živi, ali i punina koja slijedi u konačnom zagrljaju Boga i njegova stvorenja u vječnoj punini Božjega stvaranja. I jedna i druga kategorija središnja su tema Isusovih govora, njegovih djela te njegove spasenjske muke, smrti i uskrsnuća. Jer spasenje je ostvarenje ljudske težnje da postanu 'zajedničari božanske naravi' (2 Pt 1,4). Upravo tu stvarnost čovjek ne može postići svojim silama, nego samo Bog u Kristu. Čovjeku je potrebno spasenje i Božji spasenjski zahvat. U tome je i bit svjedočkoga života kršćanskih mučenika. A što taj život znači za svijet danas?

²⁶ K. Rahner, *Das christliche Verständnis der Erlösung*, u: *Schriften zur Theologie* 15, Benziger Verlag, Einsiedeln, 1983., str. 236-250, ovdje str. 241.

²⁷ Usp. P. Henrici, *Die Bestimmung des Menschen*, u: *Internationale katholische Zeitschrift "Communio"*, 3(1990), Köln, str. 193-202, ovdje str. 198.

²⁸ Usp. N. Dogan, *U potrazi za Bogom. Kršćanin u postmodernom vremenu*, Teologija u \akovu, \akovo, 2003.

²⁹ T. Šagi-Bunić, "Što ste učinili jednome od moje najmanje braće". Razmišljanje o polazištu civilizacije ljubavi, u: *Svesci*, 100 (2000), Zagreb, str. 5-14, ovdje str. 12.

4. Mu•eništvo u kontekstu modernog razdoblja

Moderno vrijeme, suvremeno razdoblje plod je dugoga procesa sazrijevanja koje započinje u dalekoj povijesti i može se odrediti pojavom renesanse, reformacije, Francuske revolucije i racionalizma, a posebice modernizma. Ono započinje u onom trenutku u kojemu se bilježi početak novovjekovnog razdoblja. To razdoblje označava, na prvome mjestu, prekid sa svim dotadašnjim autoritetima, koji su određivali istinu, sadržaj i značaj stvarnosti. U tom kontekstu vrlo je važna misao o kriteriju istinitosti spoznaje Renéa Descartesa, koja je i početak novoga, modernoga vremena: Cogito, ergo sum! Za novo, moderno razdoblje temeljna je odrednica stvarnosti ona koja je 'odmjerena' ljudskim umom.³⁰ Filozofski gledano, bilo je to uistinu novo razdoblje ljudske povijesti u Europi. Kao glavno obilježje toga razdoblja može se spomenuti nova paradigma stvarnosti. "Kao princip novoga vremena ponajprije otkriva Hegel – subjektivnost" uočava Habermas.³¹ Subjektivnost ovdje, prije svega, označava čovjekovu opću upućenost na samoga sebe, na svoje spoznajne snage i zaključke koji iz njih slijede. Moderna epoha ne prihvaća ni jednu istinu koju je primila iz drugih, prijašnjih razdoblja, nego istinu želi otkriti i shvatiti samo snagom uma. "Kant ovo filozofsko-refleksijsko polazište stavlja u osnovu svojim trima 'kritikama'. Um postavlja kao najviše sudište pred kojim se mora opravdati sve što uopće podiže zahtjev za valjanošću."³²

Ideali moderne epohe su prije svega mit o nužnom i neizmjernom napretku snagom razuma i prirodnih znanosti. Moderna je, u najmanju ruku, obećavala konačno čovjekovo samoostvarenje i sreću. A uz napredak sloboda je shvaćena kao konačna emancipacija modernoga čovjeka. I to je bilo veliko obećanje. Ovladavanje prirodnom snagom ljudskoga uma i njegovih metoda bio je daljnji korak u tom optimističkom razdoblju moderne povijesti. Slično je bilo i veliko obećanje o sveopćem prirodnom univerzalizmu, o sveopćem ljudskom bratstvu na temeljima ideala i dostignuća Francuske

³⁰ "Et remarquable que cette vérité: Je pense, donc je suis, était si ferme et si assurée que toutes les plus extravagantes suppositions des sceptiques n'étaient pas capables de l'ébranler, je jugeai que je pouvais la recevoir sans scrupule pour le premier principe de la philosophie que je cherchais." R. Descartes, Discours de la méthode, Larousse-Bordas, Paris, 1999., str. 35.

³¹ J. Habermas, Filozofski diskurs moderne, Globus, Zagreb, 1988., str. 21.

³² J. Habermas, Filozofski diskurs moderne, str. 23.

revolucije: slobode, bratstva, jednakosti.³³ Moderna će svoj vrhunac doživjeti u doba prosvjetiteljstva, u doba europskoga iluminizma. Subjektivizam, kao temeljna oznaka modernoga vremena, doživio je, ipak, u novije vrijeme pravi kolaps svojih ideala. Ono što je moderna obećavala – opći napredak, sloboda i sreća – u pravom smislu riječi nije ostvarila. Međutim, ipak jedna bitna stvar je izostala, stvar koja bi svemu pružila krunu punine svih obećanja i ostvarenja. Moderna je izgubila čovjeka, a time i bit čitavog projekta - čovjekovu sreću. To je snažna spoznaja svih analitičara moderne epohe. "Negdašnja vjera da samo materijalni napredak poboljšava svijet i usrećuje čovječanstvo, duboko je uzdrmana. Mora se shvatiti da se napredak na sve strane sukobljuje s ograničenjima, da on ne rješava stvarne ljudske probleme, nego diljem svijeta stvara nove, neizmjerne probleme. S time se urušava misao vodilja čitavoga novovjekovlja; to je znak za kraj novovjekovlja i ne samo novovjekovlja."³⁴

Iz takvoga stanja valjalo je izaći, pokušati pronaći ponovno nove vrijednosti i novi način života. Dolazi do raskida s modernističkim pogledom na stvarnost i čovjeka. U europskim duhovnim prostorima oblikuje se jedna nova kultura, takozvana postmoderna kultura. To nije nova kulturološka epoha, nije ni neko razdoblje, to je jednostavno nov stav, nov odnos prema modernoj epohi. Postmoderna je opća zbrka u stvarima do tada sigurnih činjenica, pojmova i stavova. Prva dogma postmodernizma glasi: sve je relativno!³⁵ Opći relativizam zavladao je i ovladao subjektivizmom moderne. Bit relativizma počiva na uvjerenju da sigurne i cjelovite, da apsolutne istine nema te da je svaka spoznaja ovisna o spoznavatelju. Ono što je danas istinito, ne mora biti i sutra. "Suvremeni je Zapad ušao u virtualno doba – identiteti se ne utemeljuju u supstancijama, istinama, stavovima, nego u znakovima, projektima, brendovima. Nisu više bit, nego 'hit'. Kršćanstvo, kao kultura supstancija Zapada, nije ušlo u ustav Europske unije upravo zato što je to temelj, a u virtualno doba moramo biti 'laki', odnosno rasterećeni od svakog utemeljenja,

³³ Usp. G. Chiurazzi, *Il postmoderno. Il pensiero nella società della comunicazione*, Paravia, Torino, 1999.

³⁴ E. Coreth, *Mensch und Religion. Philosophisch-anthropologische Grundlagen*, u: T. Faulhaber / B. Stillfried (Hrsg.), *Wenn Gott verloren geht. Die Zukunft des Glaubens in der säkularisierten Gesellschaft*, *Questiones disputatae* 174, Herder, Freiburg im Breisgau, 1998., str. 98-107, ovdje str. 99.

³⁵ Usp. N. Lobkowitz, *Die falsche Demut des unzureichenden Wissens. Über den Relativismus*, u: *Communio. Internationale theologische Zeitschrift*, Mai-Juni, Freiburg i. B., 2001., str. 203-212.

otvoreni za beskrajne simulacije i manipulacije.”³⁶ Posebice se postmodernizam okomio na sve takozvane ‘metapripovijesti’, shvaćene kao opće teorije o stvarnosti u kojima se očituje apsolutnost istine. U dekonstrukciji, shvaćenoj kao potresu misli, na tržištu ideja sve su postavke, mišljenja i istine istiniti. Dekonstrukcija upozorava kako značenje nije nikada jednoznačno, nikada točno određeno, nego se oblikuje prema trenutnom interpretiranju i interpretu.

Započinje kultura ‘endizma’, kultura ‘krajologije’, koja tvrdi da sve ima svoj kraj – “povijest, humanizam, ideologija, suvremenost, filozofija, marksizam, autor”.³⁷ Govor o Bogu, o metafizičkom svijetu, o idejama svetoga gubi ustaljeni način razmišljanja. “Sveto je poput nepoznata vjetra za koji se ne zna odakle dolazi i kamo ide, gdje prebiva, tko ili što ga goni ili smiruje.”³⁸ Čak i povijest u kojoj čovjek živi nema neki cilj, svrhu, ne posjeduje ‘telos’ koji bi je osmišljavao. Odbacuje se i dosadašnja koncepcija znanosti kao velikih i složenih sustava znanja i saznanja. Sve je razmrvljeno, usitnjeno, razbijeno na tisuće nepovezanih djelića stvarnosti. “Umjesto vremenske usmjerenosti prema nekom eshatološkom predodređenom cilju, Postmoderna nudi istovremenost, a povijest se pretvara u inventar umjetničkih i inih postupaka.”³⁹ Nastaje jedno razdoblje u kojemu se pozoran analitik teško može snaći. Posebice, ako je po naravi i korijenima izrastao iz modernoga tla. U čitavom tom uzburkanom stanju europskoga duha i misli suvremeni je čovjek pomalo izgubljen. On konačno može uživati blagodati svojega individualiteta, samostalnosti kao i prednosti pluralizma. Međutim, današnji čovjek postmoderne u sebi je razdijeljen i smućen, jer ne nalazi svoj pravi identitet. Gubitak identiteta suvremenoga čovjeka najteži je udarac postmoderne! Čovjek nigdje više nije kod kuće, a on za tim čitavim svojim bićem žeda. Kršćanski mučenik može tome čovjeku ponovno biti svjetlo i sigurnost u pitanjima njegova ljudskoga identiteta. U mnogim životnim okolnostima postmoderni čovjek ostvaruje nove vrijednosti kao što su bezbrižnost, udobnost, igre i zabava, putovanja i upoznavanje novih zemalja, očaranost nepoznatim i do sada neiskušanim.

³⁶ D. O. Tolić, Nemoguće je zamisliti Krležu u ženskom rodu. Razgovor. Vjesnik, Zagreb, 11. i 12. ožujka 2006., str. 62-63, ovdje str. 63.

³⁷ S. Sim, Derrida i kraj povijesti, Jesenski i Turk, Zagreb, 2001., str. 15.

³⁸ T. Tosolini, Dire Dio nel Tramonto. Per una teologia della missione nel postmoderno, EMI, Bologna, 1999., str. 82.

³⁹ M. Krivak, Filozofijsko tematiziranje postmoderne, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2000., str. 156.

5. Mu•eništvo i nove vrijednosti svijeta

Ipak, u čitavoj toj priči čovjeku nedostaje bitno za njegov život: čovjek ne zna tko je, zašto je i čemu je, ne zna gdje mu je identitet! Odgovor na ta pitanja sam sebi ne može pružiti, niti mu moderna, posebice postmoderna kultura, može pružiti takav odgovor. "Ljudi doduše danas žive sve slobodnije i na izgled sretnije, ali ih potresaju unutrašnje krize identiteta i potreba za zajedništvom."⁴⁰ Osobito je to slučaj kada se čovjek nađe u patnji, bolesti, napuštenosti i izgubljenosti, odnosno kada iskusi križ; moderni svijet i njegove vrijednosti ne mogu mu pružiti utjehu ni sreću. Patnja je najteži problem bilo kojeg života. Tu je u krizi svako pitanje o smislu i životnoj punini. "Bog je ljubav i ne želi živjeti sam u svom nebu. Stvorio je čovjeka za sebe i on ga diže i poziva k sebi. Tog čovjeka Bog traži, i to na najljudskiji način: kroz muke, trpljenje, stradanja, križ, dakle, kroz negativna iskustva života."⁴¹ Iz konteksta današnjeg stanja ljudskoga duha možemo zaključiti kako je čovjek trajno u traženju identiteta u životnim okolnostima u kojima se nalazi. Mnoge su ponude i rješenja kao odgovori na ta traženja s vremenom nastajali i nestajali.

A čovjek i dalje traži.⁴² Traži na nov način i novim jezikom, traži sebe i svoje biće u raznim religioznim i kvazireligioznim ponudama. Ostaje mu, ipak, i jedan izazov: u Kristu Raspetom čovjek može sebe naći i svoj identitet ostvariti u zajedništvu s Bogom. Čovjek zatvoren u sebe i samo u svoj svijet neizlječivo ostaje i nadalje tražitelj. Suvremeni čovjek slika je zbrkanog čovjeka, čovjeka bez sadržaja i bez nosivih vrijednosti u životu. Današnje vrijednosti su samo raspršeni mozaik nečega što čovjeka, zapravo, ne dovodi ni do sreće ni do zadovoljstva. "Dakle, ono što ostaje zapravo je potišten, razdrobljen, ciničan ljudski subjekt, nesposoban da bude čovjek, sumnjičav prema svakome projektu koji se prikazuje kao odgovor na cjelovito postojanje. Za njega se sreća sastoji u trenutačnom zadovoljavanju fizioloških i psiholoških potreba, što nadilazi, prije svega, u prizemnim vidicima života: u lijepoj odjeći, putovanjima,

⁴⁰ J. Jukić, Nove društvene prilike i ezoterično-okultna religioznost, u: M. Nikić (ur.), Novi religiozni pokreti. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija Filozofskog fakulteta Družbe Isusove o novim religioznim pokretima, FTI, Zagreb, 1997., str. 108-149, ovdje str. 118.

⁴¹ M. Vugdelija, Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva, str. 15.

⁴² Usp. T. Faulhaber /B. Stillfried, Wenn Gott verloren geht. Die Zukunft des Glaubens in der säkularisierten Gesellschaft, Herder, Freiburg i. B., 1998.

društvenim odnosima i dobroj hrani. Sve što bi moralo biti sporedno u njegovom životu – kazališne predstave, šport, glazba, briga za tijelo – postaje njegovim središtem. To je kultura prolaznoga.⁴³

A kršćanski Bog trajna je i živa razmjena darova, razmjena trojstvenoga sebedarja, on je Bog ljubav, Bog koji je apsolutno samodarivanje i život. Samo u takvome Bogu čovjek može pronaći sebe i svoj identitet. A čovjek koji sebe nalazi u Bogu, sretan je čovjek. To je i bitna odrednica u shvaćanju sreće i čovjekova identiteta. Ali, to je i prva i posljednja istina svih čovjekovih traženja, čak i u postmodernom vremenu. Gledamo li mučeništvo u tome svjetlu, tada smijemo proširiti obzor gledanja: mučeništvo je put kršćaninova posvećenja i svetosti vlastitog identiteta i smisla života. A svetost se u svojoj najjednostavnijoj definiciji može odrediti kao put prema zajedništvu s Bogom i u Bogu, u kojemu čovjek postaje dio i sastavnica Božjega identiteta. "Spasenje ima svoj početak u stvaranju čovjeka na sliku Božju koja je Isus Krist, a svoje dovršenje u uskrснуću, odnosno u posvećenju čovjeka te njegovu potpunu suobličenju Kristu."⁴⁴ Tako je mučenik sudionik u velikom Božjem planu okupljanja čitava čovječanstva, čitavog stvorenja u jedno i konačno zajedništvo s Bogom i u Bogu. Upravo misao da će Bog biti 'sve u svemu', temeljna je oznaka i onoga što je središnja tema Isusovih govora, njegova navještaja i njegovih čudesa. To je misao o stvarnosti kraljevstva Božjega.

Iz svega rečenoga može se zaključiti da kršćanski mučenik, umirući poput Isusa Krista za druge, umire proegzistentno za ostvarenje Kraljevstva Božjega. Na taj način on je sličan Kristu, kao što i Krist u svojoj smrti sliča svakoj ljudskoj smrti i svakome mučeniku. Ipak, Isus Krist je izvorni sakrament mučeništva!⁴⁵ Mučenicova smrt ima dubok teološki sadržaj i značenje, jer se kršćanin, poput Krista, prikazuje te i on sam postaje žrtva za druge. "Biti kršćanin znači biti s Kristom prikazan Bogu, a to je bivalo djelom u svakodnevnom hodu za Kristom, a zbito i primjerno u dragovoljnom mučeničkom

⁴³ F. Rodé, *Biti i opstati. O kršćanstvu, demokraciji i kulturi*, svezak 1, KS, Zagreb, 2000., str. 214.

⁴⁴ Đ. Hranić, *Soteriološko značenje Utjelovljenja. Odnos između kristologije i antropologije u učenju Ivana Pavla II.*, u: M. Škarica / A. Mateljan (ur.), *U križu je spas. Zbornik u čast nadbiskupa-metropolita mons. Ante Jurića*, CUS, Teologija u Splitu, Split, 1997., str. 105-122, ovdje str. 120-121.

⁴⁵ Usp. J. Sobrino, *Il nostro mondo. Crudeltà e compassione*, u: *Concilium. Rivista internazionale di teologia*, Brescia, 1/2003., str. 21-32.

svjedočenju, uključujući i smrt.”⁴⁶ Otkupljenje čovječanstva, smijemo tvrditi, nutarnja je sastavnica i misterij Božje ljubavi, koja se u Kristu ostvaruje kao Božje poistovjećivanje, identifikacija u ljubavi s čovjekom, a to je u konačnici, s jedne strane, spas za čovjeka, a s druge strane, za Boga dovršenje stvaranja i ostvarenje punine kraljevstva Božjega.⁴⁷ “Naime, vjera u ostvarenje kraljevstva Božjega koje je Isus naviještao bila je nakon njegove smrti i uskrsnuća moguća samo u vjeri u Krista i njegov ponovni dolazak, odnosno u vjeri u konačnu pobjedu nad smrću koja će tada uslijediti.”⁴⁸

6. Kršćanski mučenik je ljubitelj života

Dolazeći u posjet Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji, 7. lipnja 2003. godine, papa Ivan Pavao II. iskazao je svoje poštovanje mnogim mučenicima na ovim prostorima, od onih najranijih do suvremenih i nama poznatih. Na misnom slavlju u Osijeku, Papa se neposrednim riječima obratio Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji, pozivajući je na svetost života, koja je istoznačnica za kršćansko svjedočenje i mučeništvo: “Predraga braćo i sestre Đakovačke i Srijemske biskupije, rimski je Biskup došao danas k vama podsjetiti vas, u Gospodinovo ime, da ste pozvani na svetost već sada, ovdje na zemlji, u svakomu životnom razdoblju.”⁴⁹ Tema Papinih govora nije ovaj put bila nova, jer Papa je u nekoliko navrata govorio i pisao svjedocima svetosti vjere općenito, ali i za ove naše krajeve. U zračnoj luci na otoku Krku Papa u svome pozdravnom govoru spominje i srijemske mučenike te mučenike iz Dalmacije: “Mislim na mučenike iz prva tri stoljeća – posebno na srijemske mučenike i one s područja cijele

⁴⁶ A. Benveniste, Muka sv. Ireneja Srijemskoga. Ranokršćanski portret biskupa mučenika, u: Diacovensia. Teološki prilozi, god. II., br. 1, Đakovo, 1994., str. 82-109, ovdje str. 95.

⁴⁷ Usp. A. L. Amat, Gesù Cristo. Kenosi e gloria, Edizioni Dehoniane, Roma, 1994., posebice: Il primo stadio del mistero di Cristo. Dall'incarnazione del logos alla morte di Gesù, str. 245-265.

⁴⁸ I. Dugandžić, Bog sve u svemu. Odnos Krista i Boga u Pavlovoj teologiji. Egzegetsko-teološka studija o strukturi teologije apostola Pavla, KS, Zagreb, 1996., str. 158.

⁴⁹ Kršćaninov poziv jest svetost. Propovijed pape Ivana Pavla II. na misi u Osijeku, 7. lipnja 2003. godine, u: Papa Ivan Pavao II. u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji. Prilog Vjesnika Đakovačke i Srijemske biskupije, Đakovo, 2003., str. 12.

rimске Dalmacije – te na mučenike iz kasnijih vremena, sve do onih iz prošloga stoljeća s junačkim likom blaženoga kardinala Alojzija Stepinca.”⁵⁰

U velikom duhovnom razmišljanju o patnji, o mučeništvu Papa često govori i piše i u suvremenim crkvenim dokumentima: “Trpljenje također postaje čovjeku poziv da pokaže svoju moralnu veličinu, svoju duhovnu zrelost. To su u raznim naraštajima potvrdili Kristovi mučenici i priznavaoci, vjerni riječima: ‘Ne bojte se onih koji ubijaju tijelo, a duše ne mogu ubiti’!... Tu slavu treba priznati ne samo mučenicima vjere nego i brojnim drugim ljudima koji, često i bez vjere u Krista, trpe i daju život za istinu i pravednost.”⁵¹ Pripremajući se za veliki jubilej 2000. godine Papa se ozbiljno zamislio i nad prošlošću Crkve, koja je, prije svega, ispunjena poznatim, ali i nepoznatim svjedocima vjere, mučenicima. “Trajan ali danas osobito rječit znak istinitosti kršćanske ljubavi jest spomen mučenika. Njihovo se svjedočanstvo ne smije zaboraviti. Oni su navijestili evanđelje žrtvujući svoj život iz ljubavi. Mučenik je, osobito u naše vrijeme, znak one najveće ljubavi koja u sebi sadrži svaku drugu vrijednost.”⁵²

Prigodom Papina drugoga apostolskog putovanja u Hrvatsku, 1998. godine, kojom prilikom je beatificirao zagrebačkog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca, Papa jasno i uvjerenom govori o vrijednostima mučenika i svjedoka na ovim povijesnim prostorima: “Dolazim k vama kao hodočasnik Evanđelja slijedeći stope prvih svjedoka vjere. Dolazim ubrati plodove hrabroga svjedočanstva što su ga pružali Pastiri i vjernici sve od prvih stoljeća kršćanstva. Ti su se plodovi očitovali u svemu svojem bogatstvu posebno u teškim vremenima: u doba rimskih progona, na početku, zatim u doba turskoga prodora i okupacija, te, u najnovije vrijeme, u doba strašnoga komunističkog progona. Kako ne ostati zadivljen pred uzorima vjere kao što su sveti Dujam biskup te solinski, duvanjski, istarski, srijemski i sisački mučenici, sve do sluge Božjega Alojzija Stepinca, koji je s drugim svjedocima žarkim svjetlom osvijetlio

⁵⁰ Govor Svetoga Oca u zračnoj luci na Krku, u: Papa Ivan Pavao II. u \akovačkoj i Srijemskoj biskupiji. Prilog Vjesnika \akovačke i Srijemske biskupije, \akovo, 2003., str. 3.

⁵¹ Papa Ivan Pavao II., Salvifici doloris. Spasonosno trpljenje. Apostolsko pismo, KS, Zagreb, 1985., br. 22.

⁵² Papa Ivan Pavao II., Incarnationis mysterium. Otajstvo utjelovljenja. Bula najave velikog jubileja 2000. godine, KS, Zagreb, 1999., br. 13.

ovo stoljeće kojim se završava drugo kršćansko tisućljeće?”⁵³ Tako je Papa progovorio i u navještaju o nadolasku trećega tisućljeća: “Crkva prvoga tisućljeća rodila se je iz krvi mučenika: ‘Sanguis martyrum – semen christianorum’. Povijesni događaji vezani uz lik Konstantina Velikoga nikad ne bi bili mogli garantirati razvoj Crkve kakav se dogodio u prvom tisućljeću, da se to nije zbililo zbog te sjetve mučenika i baštine svetosti koja je karakterizirala prve kršćanske generacije.”⁵⁴

Prošlost Crkve u najranijim kršćanskim vremenima prepuna je svjedoka i mučenika koji su na taj način iskazali svoje kršćansko biće i svoj kršćanski identitet. To je posebice važno za današnje vrijeme i za vrijednosni svijet današnjega čovjeka. Čovjek sebe najbolje i najkonkretnije iskazuje i predstavlja u kulturi koju stvara i u kojoj živi svoje vrednote. Kakva je današnja kultura, koje su njezine vrijednosti i koji su joj sadržaji? Što kršćanski mučenici i svjedoci vjere iz prošlosti, dalje ili bliže, mogu saopćiti, poručiti današnjemu svijetu i današnjemu čovjeku, koji živi u sasvim drukčijim kulturološkim okolnostima od onih iz prvih godina i stoljeća kršćanstva? “Duboka i radikalna razlika današnjega stanja sastoji se, prije svega, u zalasku aksiološkoga smisla i etičko-simboličke ideje same kulture.”⁵⁵ Čovjek je i danas tražitelj vrednota koje čine tkivo njegova života i njegove svakidašnjice. Kršćanstvo je, stoga, i danas ne samo prošlost i kultura nego vrijednosna ljestvica i za današnji svijet. “Prvo etičko vrednovanje ovog područja je na vidiku kada se ‘znanstvena’ istina i vrednote znanstvenog područja stave u relaciju prema čovjeku. To znači kada se vrijednosti teoretsko-praktične istine znanosti stave u relaciju s vrijednošću čovjeka. Koji bi inače bio njezin drugi cilj ako ne čovjek i omogućenje života dostojnog čovjeka? Teoretsko-praktična istina znanosti mora dobiti etički karakter. Ona treba biti ‘ljudska istina.’”⁵⁶

Čovjek bi morao biti središte svih vrednota suvremene kulture i suvremenoga svijeta, a nikada sporednih stvari koje su oko čovjeka,

⁵³ Papa Ivan Pavao II., “Bit ćete mi svjedoci”. Govori za vrijeme pastoralnog pohoda Hrvatskoj od 2. do 4. listopada 1998., KS, Zagreb, str. 6.

⁵⁴ Papa Ivan Pavao II., Tertio millennio adveniente. Nadolaskom trećeg tisućljeća, Apostolsko pismo o pripremi jubileja godine 2000., KS, Zagreb, 1994., br. 37.

⁵⁵ G. Ambrosio, Il progetto culturale: sfide e opportunità, u: La rivista del clero italiano, 7/8, luglio-agosto, 1999., Milano, str. 486-504, ovdje str. 491.

⁵⁶ J. Sabol, Glad suvremenog čovjeka za etičkim vrednotama, u: Bogoslovska smotra, 2-3/1980., Zagreb, str. 234-242, ovdje str. 237.

jer bi to, inače, bilo ponovno gubljenje identiteta. A kršćanski mučenik u svjetlu današnje kulture koja je bez središta, svoje životno središte nalazi samo u Bogu i u identitetu oslonjenom na samoga Boga. Mučenik je ljubitelj života, ali života u Bogu i s Bogom. On ne vidi, on ne može sebe ostvariti ukoliko sebe ne nađe i sebe u Bogu ne pronade. "Bog ljubi čovjeka jednom nepoznatom, novom strašću. On ljubi i bez preduvjeta i bezuvjetno. On ne ljubi ono što je lijepo i što mu se sviđa, nego ono slabo i ružno svojom ljubavlju čini lijepim. Ni Sin Čovječji nije tražio sebi jednake. On je mogao ostati u nebu. Nije se pridružio jednakima sebi, nego onima 'drugima', grešnicima i carinicima, bolesnima i poniženima. To je stvaralačka ljubav koja ružne čini lijepima, bolesne zdravima i zle dobrima."⁵⁷ I tek kad je od Boga ljubljen, čovjek je slobodno biće, slobodar života!

"Važno je uočiti da autentične ljudske egzistencije, koja znači slobodu, ljubav, žrtvu i stvaralaštvo, nema bez Boga koji iz ljubavi stvara i spašava čovjeka, tj. ona nije moguća na materijalističkim i evolucionističkim osnovama. Čovjek može biti slobodan samo ako je u svome iskonu oslobođen. Nedostižni uzor tako oslobođena čovjeka, koji je ujedno i Bog, jest Isus Krist."⁵⁸ Toj stvarnosti teži svaki kršćanski čovjek, napose onaj koji u mucu slijedi Bogočovjeka Isusa Krista. Mučenici su svjedoci najdublje vjere i zato su uvijek izazovni svjedoci. "Ti svjedoci, osobito oni koji su podnijeli kušnju mučeništva, rječit su i veličanstven znak, kojim smo pozvani razmatrati i nasljedovati. Oni nam potvrđuju životnost Crkve; pokazuju nam se kao svjetlo Crkvi i čovječanstvu, jer su u tami zasvijetlili Kristovim svjetlom; kao pripadnici različitih kršćanskih konfesija blistaju i kao znak nade za ekumenska nastojanja, u sigurnosti da je njihova krv 'i limfa jedinstva Crkve'.⁵⁹ Tako je istina mučeništva posljednja i jedina istina života. "Mučenik ne umire za samoga sebe, on pred onim koji ga progoni želi svjedočiti vjeru u Uskrsloga kao posljednju istinu smisla života".⁶⁰ Na taj način mučenik relativizira sve vrijednosti oko sebe i u sebi, u središte svoga života stavlja Božji život, vječni život kao posljednju i jedinu vrednotu.

⁵⁷ J. Moltmann, *Tko je 'čovjek'?*, Teološke meditacije, Družba katoličkoga apostolata, Zagreb, 1982., str. 48.

⁵⁸ I. Devčić, *Obzori nade. Tragom kršćanskog humanizma*, Katolička bogoslovija u Rijeci, Rijeka, 1995., str. 97-98.

⁵⁹ Papa Ivan Pavao II., *Ecclesia in Europa. Crkva u Europi. Postsinodalna pobudnica o Crkvi u Europi*, Verbum, Split, 2003., br. 13.

⁶⁰ R. Fisichella, *Martirio*, str. 613.

7. Zaključak: Ludost križa i svjetlo mučeništva

Tema ovoga članka je ludost križa i teologija mučeništva. Polazište je uvijek govor o Božjoj ludosti ljubavi na križu kao otkupiteljskom činu bez kojega čovjek ne može stići do svoga mira i blaženstva. Ljudsko mučeništvo kao čin svjedočenja vlastitim životom čin je kršćaninove egzistencije koja je u svojim najdubljim korijenima "sudjelovanje u Kristovoj patnji".⁶¹ Uvijek je uz to usko povezano pitanje o kojem Bogu se govori u Isusu Kristu? "Na pitanje o Božjoj biti kršćanska teologija dala je mnogo odgovora. Ali, između mnogih ona je jednom odgovoru dala bezuvjetno prvenstvo: Bog je ljubav. Za to se ne treba pozivati samo na jednu novozavjetnu rečenicu, nego na jedan događaj: na Isusovu smrt i Isusovo uskrsnuće od mrtvih snagom Boga."⁶² Bog Isusa Krista i kršćanski mučenik u trajnoj su empatiji suživota tako da su, na koncu, i Bog i mučenik u simpatiji životne razmjene darova.

U svim tim likovima kršćanskoga svjedočenja očituje se jasna poruka i smisao samoga mučeništva. Mučenik nikada ne mrzi, onaj koji mrzi i podnosi mučeništvo nije kršćanski mučenik. Na taj način mučenik postaje univerzalan svjedok, za opće dobro, uzor života. Na njemu se mnogi nadahnjuju i žive novim vrijednosnim životom. Mučenik mora biti iznad svih međuljudskih razdioba, razlika i partikularizama. Bilo koja isključivost, bilo nacionalna, rasna, jezična ili gospodarska umanjuje kod mučenika njegovo značenje za čovjeka, ali i za Boga. Zato mučenici pripadaju svima i čitavome svijetu. "Takvi mučenici neće biti isključivi posjed nijedne posebne religiozne zajednice, pripadajući cijelom čovječanstvu zbog činjenice da će – kroz vlastito žrtvovanje, osobnu čvrstinu, vjernost i snagu – svjedočiti o univerzalnim vrijednostima istine, ljubavi, pravde i mira."⁶³ Štoviše, mučenik svojom patnjom, svojim svjedočenjem i svojom dosljednošću postaje sudionikom Kristova otkupljenja. "Otkupitelj je trpio umjesto čovjeka i za čovjeka. Svaki čovjek sudjeluje u otkupljenju. Pozvan je da sudjeluje u patnji po

⁶¹ K. Rahner, *Eucharistie und Leiden*, u: K. Rahner, *Schriften zur Theologie*, Band III. *Zur Theologie des geistlichen Lebens*, Benzinger, Einsiedeln, 1967., str. 191-202, ovdje str.195.

⁶² E. Jünger, *Gott als Geheimnis der Welt. Zur Begründung der Theologie des Gekreuzigten im Streit zwischen Theismus und Atheismus*, Mohr, Tübingen, 1977., str. 430.

⁶³ F. Wilfred, *Il martirio nelle tradizioni religiose*, u: *Concilium. Rivista internazionale di teologia*, 1/2003., Brescia, str. 100-111, ovdje str. 111.

kojoj je također otkupljena svaka ljudska patnja. Izvršujući djelo otkupljenja po patnji, Krist je također ljudsku patnju uzdigao na razinu otkupljenja. Stoga i svaki čovjek u osobnom trpljenju može postati sudionik otkupiteljske Kristove patnje.⁶⁴

U suvremenom nauku Crkve Kristove mučeništvo ima visoku vrijednost i značenje, jer je ono najrječitiji dokaz istinitosti vjere, koja i nasilnoj smrti može dati ljudsko lice i očitovati svoju ljepotu i u najokrutnijim progonstvima. Zato kršćanin u Isusu Kristu, raspetome Bogu, svjedoku Božje ljubavi nalazi svoj uzor, nalazi svoje vrijednosti. "U Kristu postaje vidljiv jedan nov odnos prema Bogu, prema sučovjeku i prema svakom stvorenju."⁶⁵ Tako se mučenik u svome iznimnom svjedočanstvu suobličava Kristu, svjedoku, Bogu koji i u mučeničkoj smrti daruje život. "Patnja doista ne može biti preoblikovana i promijenjena nekom izvanjskom milošću, nego iznutra. I Krist se po svojoj osobnoj spasonosnoj patnji nalazi u svakom ljudskom trpljenju te može u njemu iznutra djelovati snagom svojega Duha Istine, Duha Utješitelja... Krist ne tumači apstraktno razloge trpljenja, nego prije svega kaže: Slijedi me!"⁶⁶ I to je mučeničkova snaga. A za život Crkve Kristove mučeništvo i mučenici predstavljaju baštinu i blago od kojega ona duhovno živi i traje. "Baština je to koju ne treba rasuti, već je predati trajnoj obvezi zahvalnosti i obnovljenom nasljedovanju."⁶⁷

Kršćanin je pozvan na svjedočenje života svetosti, život suobličavanja Bogu, suobličavanja Bogu raspetom na križu i uskrsnom na vječni život. Tomu su svjedoci kršćanski mučenici daleke starine, kao što je povijest Sirmija i njegove crkvene zajednice. "Sirmij dostojno stoji uz bok velikih metropola Rimskoga carstva ne samo po tome što je vidio i doživio zanimljiv dio povijesti toga carstva, nego, još više, po tome što je ovo tlo zaliveno krvlju tolikih svjedoka vjere u prvim kršćanskim vremenima; biskup Sveti Irenej koji je svoj život dao 'za narod koji živi u Crkvi Božjoj u Sirmiju' (Acta S. Irenei) u početku četvrtoga stoljeća, te njegov đakon mučenik Sveti Dimitrije, koji je svoje ime dao gradu Srijemska Mitrovica;

⁶⁴ Papa Ivan Pavao II., Spasonosno trpljenje, br. 19.

⁶⁵ B. Häring, Promatranje vrednota s kršćanskog gledišta. Ljestvica vrednota, njihova hitnost, poredak i oživotvorenje, u: Bogoslovska smotra, 35(1965.)2, str. 176-186, ovdje str. 177.

⁶⁶ Ivan Pavao II., Spasonosno trpljenje, br. 26.

⁶⁷ Ivan Pavao II., Novo millenio ineunte. Ulaskom u novo tisućljeće. Apostolsko pismo na završetku Velikog jubileja 2000. godine, KS, Zagreb, 2001., br. 7.

mučenica Sveta Anastazija, koju spominjemo u Rimskom kanonu, a kojoj je porijeklo i mučeništvo u ovoj Biskupiji u četvrtom vijeku; Sveti Euzebije, Biskup cibalski (današnji Vinkovci) i osobito Sveti Polion, lektor.⁶⁸ Kroz čitavu svoju povijest Crkva Kristova bila je snažno obilježena svjedocima vjere, svecima i mučenicima, posebice u nekim našim krajevima. I za nju se s pravom može reći da je i ona Ecclesia martyr! "Velik broj mučenika, među njima i vrlo ugledni, njihova pripadnost različitim staležima, trojica od njih imaju i svoja autentična Akta, u najnovije vrijeme arheološke iskopine (bazilika sv. Ireneja i njegov grob te bazilika sv. Dimitrija) kao i od prije poznate bazilike sv. Sinerota i Anastazije, zatim Crkva dobro organizirana i razgranata u nekoliko biskupija ukazuje na vrlo prisutnu i jaku Crkvu u Panoniji sirmijskoj."⁶⁹

Mučenici su i danas svijetli uzori svjedočanstva kršćanskoga života za čitavu Crkvu Kristovu. "Možda pojam svjedočanstva može uokviriti i dati životnost cjelini perspektiva: tu se ukrštavaju maksimum pasivno-objektivirajuće uključenosti i slobodnoga osobnoga ozbiljenja, oslanjajući se na predaju i na sud drugih, čijoj se slobodi svjedok usmjerava. Takav je svjedok goloruk i jak, predstavlja ponizni i muževni razum, smješten i smještajući; u njemu se ostvaruje dijaloška i dijalektička sloboda. Možda bi nam poslužila i neka uvjerljiva pripovijedanja svetih i o svetima, o likovima koji se nalaze na razmeđu vjere i poganstva, između Crkve i suvremenoga agnosticizma".⁷⁰ U suvremenom svijetu, rođenom iz agnosticizma i relativizma, mučenici su za današnjega čovjeka uvjerljiva snaga i uzor, ali i izazov, provokacija. Suvremeni čovjek živi u svijetu koji nema oslonca, nema središta ili sigurnosti. I to je danas njegova globalna muka. Stanje je još neizvjesnije, jer na obzoru njegove svakidašnjice nema neke nove misli, ideje, projekta ili slično što bi mu pružilo mogućnost oslonca. On trajno živi pod 'diktaturom relativizma' (Benedikt XVI.) i zbog toga trajno pati. "U čovjeku živi neizbrisiva čežnja za beskonačnim. Nijedan od pokušanih odgovora ne zadovoljava; samo Bog, koji je htio postati konačnim da bi

⁶⁸ Homilija kardinala Agostina Casarolija, papinskog Legata na svečanoj misi u \akovačkoj katedrali, 5. VII. 1985. godine, u: Bilten proslave 1100. obljetnice smrti svetog Metoda, \akovo, 4/1985., str. 4-7, ovdje str. 4-5.

⁶⁹ M. Dragutinac /A. Šuljak, Crkva u Panoniji sirmijskoj, str. 9.

⁷⁰ E. Salmann, Kraj vjere i povratak pretkršćanskom svijetu. Prema drugoj teologiji povijesti, u: N. A. Ančić /N. Bižaca (ur.), Govor o Bogu jučer i danas. Zbornik radova teološkog simpozija, CUS, Split, 2005., str. 101-116, ovdje str. 112.

raskidao našu konačnost i odveo je u širinu svoje beskonačnosti, odgovara pitanju našega bitka. Stoga će kršćanska vjera i danas opet naći čovjeka.”⁷¹

Na koncu ovoga razmišljanja jedna se istina nudi kao istina svjedočenja Božjega i Božjih 'martyria', a to je svjedočenje Boga na križu kao Božji 'pathos'.⁷² "Ali ako Bog u Isusu iz Nazareta postaje čovjekom, onda ulazi ne samo u čovjekovu konačnost, nego u smrti na križu ulazi i u situaciju čovjekove napuštenosti od Boga. On u Isusu ne umire prirodnom smrću konačnoga bića, već nasilnom zločinačkom smrću na križu, smrću potpune napuštenosti od Boga. Patnja u Isusovoj patnji jest napuštenost, odbačenost od Boga, njegova Oca.”⁷³ Božje svjedočenje na Isusovu križu za čovjeka znači novu perspektivu, novi život iz smrti. Bez suobličavanja Kristu na križu, bez svjedočkoga života u mučeništvu nijedan čovjek nije u stanju nadvladati svoju smrtnost kao potpunu ograničenost. To jedino Bog na križu čini mogućim. "Biti čovjek znači: biti za smrt. Biti čovjek znači: morati umrijeti, biti ono biće protuslovlja, u kojem je po samoj biološkoj strukturi smrt nešto prirodno i nužno; no istovremeno se u biosu otvorilo jedno duhovno središte, koje zahtijeva vječnost, a polazeći od njega, smrt nije nešto prirodno, nego nelogično, protjerivanje iz prostora ljubavi, uništenje komunikacije koja teži za trajnošću.”⁷⁴

Ludost križa, mučeništvo, svjedočenje, sve su to sastavnice onoga što se zove bit kršćaninova života. Mučenik i svjedok zna da je život dar Božji i da je taj dar veći od ljudske smrti. O tome svjedoči mnoštvo kršćanskih mučenika na svim stranama svijeta. Prototip svima njima je mučeništvo đakona Stjepana. "Svjedočeci smrću, Stjepan je postao svjedok u svojoj ljudskoj definitivnosti, svjedok u čistom obliku, svjedok čiji se život i čija se ličnost slila u posljednji čin svjedočenja kao u jedno jedincato žarište. Ona je potvrdila sebe potvrđujući Krista ulaganjem same sebe, krajnjim neopozivim. Smrt je u službi svjedočenja, ne promatra se za sebe i nezavisno.”⁷⁵

⁷¹ J. Ratzinger, Vjera, istina, tolerancija. Kršćanstvo i svjetske religije, KS, Zagreb, 2004., str. 123.

⁷² Usp. A. Heschel, Il messaggio dei profeti, Borla, Roma, 1993.

⁷³ J. Moltmann, Raspeti Bog, str. 319.

⁷⁴ J. Ratzinger, Bog Isusa Krista. Razmatranja o trojedinom Bogu, KS, Zagreb, 2005., str. 67.

⁷⁵ T. J. Šagi-Bunić, Vrijeme suodgovornosti, Knjiga prva, str. 544.

I to je snaga kršćanskoga života: svjedočenjem svoje vjere u Isusa Krista, svjetlom osobnoga mučeništva navijestiti ludost križa kao spasiteljsku Božju smrt i početak vječnoga života.

MADNESS OF THE CROSS

Theology of martyrdom

Summary

Theology of martyrdom proceeds from the Crucified Jesus, the archetype of martyrdom, whose death evinces all the madness of the cross, suffering and dying. A martyr shapes himself after God on the cross by his sacrifice. Christian martyr is always an imitation of Christ. Thus, it is in death that the martyr discloses the scale of life values. Jesus' testimony on the cross is an eschatological occurrence that has a critical attitude towards life and values of life. Jesus dies for the life values, his life is pro-existential.

Martyrs are the value of contemporary, modern world, because they find themselves in the value of togetherness with God and in God, while the modern world is empty in itself. In a world of new values the martyr brings light with his identity in God and with God. A special sign of a martyr is his love for life, but not for death.

Conclusion: A Christian shapes himself after Christ in his martyrdom and that is a challenge to the modern world of hopelessness, lost identity, widespread agnosticism and relativism. Thus, madness of the cross and the Christian's suffering death are God's light for the world.

Key words: martyrdom, testimony, witness of faith, shaping after Christ, values, truth, identity.